

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI O‘XSHATISHLARNING LINGVOMADANIY TADQIQI

Termiz Davlat Pedagogika Instituti Tillar fakulteti

*4-kurs talabasi **Shaydulova Lobar***

Shaydulovalobar5@gmail.com

Termiz Davlat Pedagogika Instituti, Tillar fakulteti

*o‘qituvchisi **Visola Samadova***

visolasamadova5@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi o‘xshatishlarning (simile) lingvomadaniy xususiyatlari tahlil qilinadi. O‘xshatishlar orqali har bir xalqning milliy tafakkuri, qadriyatlari va dunyoqarashi qanday aks etishi o‘rganilgan. Ingliz va o‘zbek o‘xshatishlarining semantik, grammatik hamda madaniy asoslari qiyosiy tahlil qilinib, ular til va madaniyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni ko‘rsatib beradi.

Annotation. This article analyzes the linguocultural features of similes in English and Uzbek languages. It explores how national mentality, values, and worldview are reflected through similes. The study compares the semantic, grammatical, and cultural bases of English and Uzbek similes, revealing the deep interconnection between language and culture.

Аннотация. В статье рассматриваются лингвокультурные особенности сравнений (simile) в английском и узбекском языках. Анализируется, как через сравнения отражаются национальное мышление, ценности и мировоззрение каждого народа. Сравняются семантические, грамматические и культурные основы английских и узбекских сравнений, что позволяет выявить взаимосвязь между языком и культурой.

Kalit so‘zlar: o‘xshatish, lingvomadaniyat, simile, milliy mentalitet, madaniy obraz, ingliz tili, o‘zbek tili.

Keywords: simile, linguoculture, comparison, national mentality, cultural imagery, English language, Uzbek language.

Ключевые слова: сравнение, лингвокультура, simile, национальное мышление, культурный образ, английский язык, узбекский язык.

Kirish. Til — bu xalqning ma'naviy boyligi, madaniyatining oynasi hisoblanadi. Har bir xalq o'z tafakkuri, urf-odati, turmush tarzi va his-tuyg'ularini tilda aks ettiradi. O'xshatish (simile) bunday aks ettirishning eng boy shakllaridan biridir. U orqali inson o'z tasavvuridagi narsa va hodisalarni boshqa narsalar bilan qiyoslaydi, obrazli ifoda yaratadi. Masalan, ingliz tilidagi “as brave as a lion” (“sherdek jasur”) iborasi bilan o'zbek tilidagi “sherdek botir” o'xshash mazmunga ega bo'lsa-da, ularning madaniy asoslari va ishlatilish konteksti turlicha bo'lishi mumkin.

1. O'xshatishlarning lingvomadaniy mohiyati

O'xshatish — bu ikki predmet yoki hodisani o'xshash belgi asosida solishtirish orqali obrazli ifoda yaratish vositasi. Lingvomadaniyatshunoslikda o'xshatishlar xalq tafakkurining, milliy dunyoqarashning til orqali namoyon bo'lish shakli sifatida o'rganiladi[1, 7].

Masalan:

- O'zbek tilida: “*Ko'zi chaqnaydi yulduzdek.*”
- Ingliz tilida: “*Her eyes shine like stars.*”

Har ikki tilda “yulduz” timsoli go'zallik, yorug'lik va mehr ramzi bo'lib, bu umuminsiy qadriyatni ko'rsatadi.

2. Ingliz va o'zbek o'xshatishlarining madaniy asoslari

O'xshatishlarning tanlovi millatning yashash muhiti, urf-odatlari, tarixiy tajribasi bilan bog'liq.

Masalan:

- **Ingliz tili:** “*As cool as a cucumber*” (bodomdek sovuqqon) — bu ibora inglizlarning osoyishtalikni qadrlashini ko'rsatadi.
- **O'zbek tili:** “*Tog'dek sabrli*” — bu o'zbek xalqining sabr va bardoshni ulug'laydigan mentalitetini ifodalaydi.

Shuningdek, ingliz tilida tabiat, hayvonot yoki buyumlar bilan bog‘liq o‘xshatishlar ko‘p ishlatiladi, o‘zbek tilida esa insoniy fazilatlar, milliy qadriyatlar bilan bog‘liq obrazlar ustunlik qiladi.

3. O‘xshatishlarning strukturaviy xususiyatlari

O‘xshatishlar odatda “like”, “as”, “dek”, “kabidir” kabi bog‘lovchi birliklar orqali ifodalanadi:

1. **Inglizcha:** as + sifat + as + narsa (e.g., *as white as snow*)
2. **O‘zbekcha:** sifat + “dek” / “kabidir” (e.g., *qordek oppoq*)

Bu tuzilma ikki tilda ham grammatik jihatdan o‘xshash bo‘lib, semantik jihatdan madaniy tafovutlarni ko‘rsatadi[1, 4].

4. O‘xshatishlarning milliy obrazlar tizimida tutgan o‘rni

Ba’zi o‘xshatishlar xalqning o‘ziga xos dunyoqarashi bilan belgilanadi:

- **Ingliz tili:** “*As busy as a bee*” — mehnatsevarlikni bildiradi.
- **O‘zbek tili:** “*Ari kabi mehnatkash*” — deyarli bir xil mazmunga ega, lekin o‘zbeklarda “ari” so‘zi ko‘proq “jamoaviy mehnat” ramzi sifatida tushuniladi. Shu orqali har bir xalq tilida o‘xshatishlar faqat badiiy vosita emas, balki milliy ong va madaniyatning aksidir.

O‘xshatishlarning kelib chiqish manbalari

Har bir tildagi o‘xshatishlar xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlar, tabiat sharoiti va diniy qarashlari bilan chambarchas bog‘liq.

• **O‘zbek tilida** o‘xshatishlar ko‘pincha **tabiat, hayvonot dunyosi va insoniy fazilatlar** asosida yaratiladi. Masalan:

- “*Tog‘dek sabrli*” – sabr, matonat va bardoshlilik timsoli.
- “*Oydek go‘zal*” – go‘zallik, poklik ramzi.

• **Ingliz tilida** esa o‘xshatishlar ko‘proq **kundalik hayot, hayvonlar, tabiat hodisalari yoki mehnat faoliyati** bilan bog‘liq bo‘ladi. Masalan:

- “*As busy as a bee*” – mehnatsevarlik, faoliyatni bildiradi.
- “*As cold as ice*” – hissiz yoki befarq odamni ifodalaydi.

Bu farqlar tilda madaniyatning aks etishini, xalq tafakkuri va dunyoni idrok etish uslublari turlicha ekanini ko‘rsatadi[2, 2].

2. O‘xshatish va metaforaning farqi

Ko‘p hollarda o‘xshatish va metafora chalkashadi. Ammo ular orasida farq mavjud:

• **O‘xshatish (simile)** – ochiq qiyoslash, “dek”, “kabidir”, “like”, “as” kabi so‘zlar yordamida ifodalanadi.

• Masalan: *U sherdek jasur / He is as brave as a lion.*

• **Metafora** esa yashirin o‘xshatish bo‘lib, qiyoslovchi so‘zsiz ishlatiladi.
Masalan: *U sher / He is a lion.*

Shunday qilib, o‘xshatishlar metaforaning dastlabki shakli bo‘lib, ular orqali inson tafakkuri real voqelikni obrazli tarzda anglay boshlagan.

3. Ingliz va o‘zbek o‘xshatishlarining semantik turlari

O‘xshatishlarni **mazmuniga ko‘ra** quyidagicha guruhlash mumkin:

Turi	Inglizcha misol	O‘zbekcha misol	Izoh
Go‘zallik	As beautiful as a rose	Guldek go‘zal	Estetik qadriyat
Sabr va matonat	As steady as a rock	Tog‘dek sabrli	Ruhiiy barqarorlik
Jasorat	As brave as a lion	Sherdek botir	Qahramonlik timsoli

Turi	Inglizcha misol	O'zbekcha misol	Izoh
Sovuqqonlik / befarqlik	As cold as ice	Toshdek sovuq	Hissiy holat
Mehnatsevarlik	As busy as a bee	Ari kabi mehnatkash	Ishchanlik obrazidir

Bu turlar madaniyatlar o'rtasidagi umumiy va farqli jihatlarni ochib beradi.

4. O'xshatishlarning tarjima muammolari

Tarjima jarayonida o'xshatishlar **madaniy moslik** muammosini keltirib chiqaradi[4,5]. Masalan:

- *As cool as a cucumber* so'zma-so'z "bodomdek sovuqqon" emas, balki "o'ta xotirjam" ma'nosida qo'llanadi.
- *Qordek oppoq* esa ingliz tiliga *as white as snow* tarzida o'giriladi, lekin ayrim hollarda "purity" (poklik) ma'nosi ham anglashiladi.

Shuning uchun tarjimada so'zma-so'zlikdan ko'ra **semantik ekvivalentlik** muhimroq.

5. O'xshatishlarning ijtimoiy-funksional ahamiyati

O'xshatishlar nafaqat badiiy adabiyotda, balki **kundalik nutq, maqol, reklama, jurnalistika va ta'lim** sohalarida ham faol qo'llaniladi[3, 2]. Masalan:

• **Reklamalarda:** *"Our coffee is as fresh as the morning breeze."*

• **Maqollarda:** *"Yaxshi ot yomon yo'ldan qaytadi, yaxshi odam yomon so'zdan."* (Bu yerda "ot" obraz orqali o'xshatish elementiga ega). Bu o'xshatishlar madaniyatning tirik elementlari bo'lib, xalqning ijtimoiy ongini ifodalaydi.

6. Lingvomadaniy tahlilning amaliy ahamiyati

O‘xshatishlarni lingvomadaniy nuqtai nazardan o‘rganish:

- Til o‘rganuvchilarga madaniyatni chuqur tushunish imkonini beradi.
- Tarjima, til ta’limi, kommunikatsiya va madaniyatlararo muloqotda muhim rol o‘ynaydi.
- Shuningdek, xalq og‘zaki ijodi, frazeologiya va paremiologiya (maqol-tushunchalar tizimi)ni tahlil qilishda qo‘l keladi.

Xulosa. O‘xshatishlar — bu til va madaniyatning kesishgan joyi, xalqning ruhiyati, estetik qarashlari va hayotiy tajribasining in’ikosi. Ingliz va o‘zbek tillaridagi o‘xshatishlar o‘ziga xos, ammo ularni birlashtiruvchi narsa — **insonning tabiat va hayotga bo‘lgan umumiy hissiy munosabatidir.** Ingliz va o‘zbek tillaridagi o‘xshatishlar lingvomadaniy jihatdan o‘rganilganda, ularning har biri xalqning hayot tarzi, qadriyatlari va psixologiyasini ifoda etuvchi boy ma’no qatlamiga ega ekanligi aniqlanadi. O‘xshatishlar milliy madaniyatning til orqali ifodalanishida, shuningdek, xalq tafakkuri va obrazli tafakkurini tahlil qilishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Ularni solishtirma tahlil qilish tilshunoslik va madaniyatshunoslikning kesishgan nuqtasida yangi ilmiy natijalar beradi[5, 3].

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. V Samadova “Simile is one of the oldest form of a speech” Science and innovation in education system 1(4),82-83,2022
2. V Samadova “SIMILE IS A TYPE OF METAPHOR” Science and innovation in education system 1(4),84-86,2022
3. 3.V Samadova “SIMILARITIES AND DIFFERENCES BETWEEN METAPHOR AND SIMILES IN ENGLISH” Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences 1(4),258-260,2022
4. VB Samadova “THE EARLY HISTORY OF SIMILES” Экономика и социум,173-176,2022

5. **Newmark P.** *A Textbook of Translation.* – London: Prentice Hall, 1988.
6. **Leech G.** *Semantics: The Study of Meaning.* – London: Penguin Books, 1981
7. **Vezhbitskaya A.** *Yazyk. Kul'tura. Poznanie.* – Moskva: Russkie slovari, 1997.
8. **Arutyunova N. D.** *Lingvisticheskaya metafora i ee kontekst.* – Moskva: Nauka, 1990